

AZ EMBERI JOGOK EURÓPAI BÍRÓSÁGÁNAK LEGUTÓBBI DÖNTÉSEIBŐL

AZ EGYEZMÉNY 4. CIKKE.
A RABSZOLGASÁG ÉS
A KÉNYSZERMUNKA TILALMA

*Rantsev Ciprus és Oroszország elleni ügye*¹

Az ügy körülményei. A kérelmező az elhunyt Oxana Rantsev édesapja. Oxana 2001. március 5-én érkezett Ciprusra, művésztáncossal. Egy szórakozóhelyen kezdett el dolgozni, ahonnan rövidesen eltávozott egy rövid üzenetet hagyva maga után, hogy visszatér Oroszországba. Úgy tíz nappal később a lokál vezetője egy másik szórakozóhelyen megtalálta és elvitte a rendőrségre, ahol kérte, nyilvánítsák illegális bevándorlónak, vegyék őrizetbe és toloncolják vissza Oroszországba. A rendőrség, miután ellenőrizte a vonatkozó adatbázist, úgy határozott, hogy a hölgy nem tartózkodik illegálisan az országban és ezért nem tartóztatható le. Megkérték a lokál vezetőjét, hogy vigye el őt a rendőrségről és hozza vissza másnap délelőtt további nyomozás céljából.

A férfi egy másik alkalmazott lakásába vitte Oxanát, egy társasház hatodik emeletére. A férfi is a lakásban maradt. Oxanát egy órával később holtan találták az utcán. A balkonon a korláthoz volt kötve egy lepedő. A lakásban tartózkodókat, a szomszédot, aki látta az esést és a korábban eljáró rendőröket a hatóságok kikérdezték. A boncolás megállapította, hogy a halál az esés okozta sérülések miatt következett be. A kérelmező kérte, hogy engedélyezzék részvételét a halál körülményeit vizsgáló eljárásban. Végül a szakértői meghallgatást a távollétében tartották meg. Az eljáró bíróság úgy találta, hogy bár különös körülmények között halt meg a lány, ezek leginkább balesetre emlékeztetnek. Senkinek a büntetőjogi felelőssége nem merült fel. A panaszos kérésére a holttestet hazaszállították Oroszországba. Az ott elvégzett boncolás is arra a következtetésre jutott, hogy a halál szokatlan és nem egyértelmű körülmények között következett be. Ezek tisztázása érdekében további eljárást tartottak szükségesnek, ezért az orosz fél jogsegélyt kért a ciprusi hatóságoktól. 2006 októberében a ciprusi hatóságok értesítették az orosz ügyészséget, hogy a haláleset kivizsgálását 2001 decemberében lezárták és az ügyben hozott bírósági döntés végleges. A kérelmező sikertelenül próbálko-

zott tovább, hogy a lánya halála ügyében hatékony nyomozást folytassanak le. Többek között a ciprusi ombudsman és az Európa Tanács emberi jogi biztosa is felhívta a figyelmet jelentésében arra, hogy a szórakoztatóipar és az ehhez kapcsolódóan kibocsátott művésztáncosok nagyban hozzájárulnak a szexuális kizsákmányolásra irányuló emberkereskedelem fenntartásához.

A panaszos beadványában kérelmezte az Egyezmény 2, 3, 4, 5. és 8. cikkének vizsgálatát. Érvelése szerint a ciprusi hatóságok elmulasztották a megfelelő intézkedéseket megtenni lánya megmentése érdekében, és a haláláért felelős személyeket sem vonták felelősségre. Kifogásolta, hogy az orosz hatóságok sem vizsgálták megfelelően a feltételezett emberkereskedelemre vonatkozó beadványait és a lányának ennek következtében bekövetkezett halálát. Végül hivatkozott még az Egyezmény 6. cikkére és a bírósághoz fordulás jogának megsértésére.

*A döntés.*² A ciprusi kormány egyoldalúan elismerte, hogy megsértette az Egyezmény 2–6. cikkét, és vállalta, hogy a kérelmezőnek vagyoni és nem vagyoni kártérítést fizet. Továbbá kijelentette, hogy három független szakértőt jelölt ki a haláleset körülményeinek kivizsgálására. A fentieknek megfelelően a kormány kérte a kérelem törlését. Az EJEB azonban hangsúlyozta: az ítéletei – a konkrét ügyön túl – finomítják, garantálják és fejlesztik az Egyezményben foglalt szabályokat. Fontosnak tartotta, hogy az Egyezmény 4. cikkével és azon belül az emberkereskedelemmel foglalkozó esetjog meglehetősen szűkös, és az emberi jogok védelme általában is amellett szól, hogy a kérelemben foglalt erre vonatkozó állításokat a bíróság az egyoldalú deklaráció ellenére vizsgálja. Az EJEB elutasította az orosz kormány előzetes kifogásait, amelyek szerint a kérdéses események – helyszínük miatt – nem tartoztak Oroszország joghatósága alá. A tisztességes eljárásra vonatkozó igényen kívül minden mást elfogadhatónak nyilvánított Oroszországgal szemben is.

Az élethez való joggal (2. cikk) összefüggésben a bíróság úgy vélte, a ciprusi hatóságok nem láthatták előre a fiatal lány halálát, így e tekintetben nem terheli őket felelősség. Ugyanakkor számos kifogás fogalmazható meg a halál ügyében lefolytatott nyomozás kapcsán: az egymásnak ellentmondó vallo-

másokat nem tisztázták és nem is kísérelték meg a körülményeket fölfejtani, és a kérelmező sem vehetett részt az ügyben tartott tárgyaláson. Mindezek alapján megállapítható, hogy Ciprus megsértette a 2. cikkből fakadó hatékony nyomozásra vonatkozó kötelezettségét. Ugyanez azonban nem állapítható meg Oroszországgal szemben.

Az ügyben beavatkozó félként fellépő civilszervezetek, az Interights és az AIRE Center is úgy fogalmaztak, hogy a jelen ügyben is felmerülő helyzetek modern kori rabszolgaságnak tekinthetők, amikor az áldozatot fenyegetésnek és erőszaknak teszik ki a felette teljes kontrollt gyakorló elkövető. Az emberkereskedelemmel kapcsolatban a bíróság kiemelte, hogy a rabszolgasághoz hasonlóan a cselekménynek itt is fogalmi eleme a kizsákmányolás, a tulajdonlás alapuló hatalmi viszony, és az, hogy az áldozatokat tárgyakként adják-veszik és kényszerítik munkára. A folyamat magában foglalja az áldozatok szoros felügyeletét és a velük szembeni erőszakot. Mindezek alapján az egyezmény 4. cikke tiltja az emberkereskedelmet.

Ciprus a rabszolgaság tilalmából levezethető pozitív kötelezettségét két szinten is megsértette. Egyrészt nem volt megfelelő jogi és közigazgatási háttér, amely hatékonyan fellépett volna az emberkereskedelemmel szemben, másrészt a rendőrség sem tett semmit a lány védelme érdekében, bár számos jel utalt arra, hogy emberkereskedők áldozatává vált. Oroszország azért sértette meg az Egyezmény 4. cikkét, mert nem vizsgálta, hol és hogyan szervezték be a lányt, és nem tett intézkedéseket az abban részt vevők azonosítására sem.

Végül Ciprus az Egyezmény 5. cikkét is megsértette, amikor az egyórás rendőrségi őrizet után elengedte a lányt a munkáltatójával azzal, hogy reggel térjen vissza a kapitányságra. A rendőrségi őrizetnek nem volt törvényes alapja, hiszen a hatóságok megállapították, hogy nem illegális bevándorló. A magánlakásban történő későbbi fogva tartása, amelyet a bíróság törvénytelennek és önkényesnek talált, szintén felveti a ciprusi hatóságok felelősségét.

AZ EGYEZMÉNY 8. CIKKE. A MAGÁN- ÉS CSALÁDI ÉLET TISZTELETBEN TARTÁSÁHOZ VALÓ JOG

*Gillan és Quinton Egyesült Királyság elleni ügye*³

Az ügy körülményei. 2003. szeptember elején Kélet-Londonban harcászati kiállítás rendeztek, amelyet ellendemonstrációk kísértek. Az első kérelme-

zót útban az egyik ilyen tüntetésre állította meg a rendőrség szeptember 9-én. A panaszos kerékpárral és hátizsákkal tartott a rendezvényre. A két intézkedő rendőr a 2000-es terrorizmustörvényre hivatkozva átvizsgálta, majd húsz perc után elengedte, mivel semmi terhelőt nem találtak nála. A második kérelmezőt, aki újságíró, ugyanazon a napon tartóztatták fel. Fotóriporterekre jellemző mellényt és az ahhoz tartozó fotóstáskát viselt és a kameráját a kezében tartotta. Annak ellenére, hogy felmutatta sajtóigazolványát, átkutatták, majd őt is elengedték. A két kérelmező bírósághoz fordult. Az első- és a másodfokú bíróság elutasította keresetüket. A Lordok Háza egyhangúlag meghozott döntése szerint kétséges, hogy egy felületes átvizsgálás beavatkozást jelent bárki magánélethez való jogába. Még ha az Egyezmény 8. cikke alkalmazható is lenne, akkor is igazolható a jogkorlátozás a (2) bekezdés alapján.

A 2000-es törvény alapján a rendőrség bárkit észszerű gyanú vagy ok nélkül megállíthat és megmozgathat. Egy magasabb beosztású rendőr kiadhat olyan felhatalmazást, amely alapján egyenruhások egy meghatározott területen mindenkit megállíthatnak és átvizsgálhatnak terrorcselekmények elkövetésére alkalmas tárgyak után kutatva. Ezt a felhatalmazást a belügyminiszternek 48 órán belül jóvá kell hagynia. A motozás (a ruházat és például a haj átvizsgálása) közterületen történik, az ellenállásért akár börtönbüntetés is kiszabható. A törvény 2001-es hatálybalépése óta 44 ilyen felhatalmazást adtak ki, ezek mindegyike a fővárosi rendőrség területére szólt és mindegyik a maximálisan lehetséges 28 napig volt érvényes. 2004 és 2008 között a lefolytatott vizsgálatok száma 33.177-ről 117.278-ra emelkedett.

A strasbourgi bírósághoz benyújtott panaszukban a kérelmezők a 8. cikk megsértése mellett kérték az Egyezmény 5, 10. és 11. cikkének vizsgálatát is.

*A döntés.*⁴ Az Egyezmény 8. cikkének vizsgálata során az EJEB megállapította, hogy az terrorizmusellenes szabályozás alapján végrehajtott motozások és átvizsgálások egyértelműen beavatkozást jelentettek a kérelmezők magánélethez való jogába. Mivel az átvizsgálásokat közterületen hajtották végre, az egyfajta megaláztatást is jelentett, és ez nem tekinthető azonosnak a reptéri biztonsági vizsgálatokkal, hiszen utóbbi esetben az utazó azzal, hogy a repülést választja, elfogadja az ezzel járó biztonsági szabályokat. A terrorizmusellenes törvény szabályai minőségileg mások: az egyént a rendőrség bárhol és bármikor megállíthatja előzetes értesítés nélkül, és az érintettnek nincs döntési szabadsága a kérés teljesítése során.

A bíróság álláspontja szerint aggályos, hogy a szabályozás széles körű felhatalmazást ad a rend-

örségnek és nem biztosít megfelelő garanciákat az érintetteknek az önkényes beavatkozással szemben. Először is a felhatalmazás kibocsátása során nincs szükség arra, hogy az igazoltatás és az átvizsgálás „szükséges” legyen, elegendő, ha az „célszerű”. Bár a belügyminiszternek jóvá kell hagynia, hogy milyen területre terjed ki a felhatalmazás és meg is tagadhatja a hozzájárulást, továbbá az érvényességi időt is megváltoztathatja, a gyakorlatban erre sosem került sor. Az első felhatalmazás kibocsátása óta ezeket rendszeresen meghosszabbítják, így gyakorlatilag folyamatosan érvényesek. A jóváhagyás rendszere és a belügyminiszternek az időbeli hatály megváltoztatására vonatkozó jogosultsága tehát nem működik valódi garanciaként.

A törvény biztosítja, hogy az alkalmazást egy független vizsgáló felügyelje. A vizsgáló jogai meglehetősen korlátozottak, és csak az általános alkalmazásról mondhat véleményt. 2006 májusa óta valamilyen jelentésében jelezte, hogy túl gyakran és széles körben használja a rendőrség a felhatalmazásokban biztosított jogköreit. Az EJEK továbbá kifogásolta az eljáró rendőrnek biztosított mérlegelési szabadság mértékét is: a rendőr a megérzése vagy szakmai ösztöne alapján dönthet az igazoltatásról, nem kell az ésszerű gyanút bizonyítania, sőt még azt sem, hogy ő maga gyanítson valamit az érintettől. Az egyetlen erre vonatkozó szabály az volt, hogy olyan tárgyakat kell keresni, amelyek kapcsolatba hozhatók a terrorizmussal – és sok ezek közül a mindennapi élet része.

Az EJEK megütközött a benyújtott statisztikai adatokon: úgy vélte, e bizonyítékok fényében reális esély van az önkényes jogalkalmazásra. Bár a jelen ügy nem látható kisebbséghez tartozó személyeket érint, a statisztikák azt mutatják, hogy a színes bőrűek jóval gyakrabban esnek a kifogásolt eljárás alá. Annak is fennáll a veszélye, hogy a túlságosan szélesen megvont felhatalmazás biztosította jogokat demonstrációk és tüntetők ellen használják, így sérülhet az Egyezmény 10. és 11. cikke is.

Bár a felhatalmazás és annak alkalmazása ellen biztosított a bírói jogorvoslat, a tág megfogalmazás miatt kétséges, hogy az érintettek mennyire tudják bizonyítani a hatóságok *ultra vires* eljárását. Amint a kérelmezők esete is mutatja, az egyedi ügyben kevésbé valószínű, hogy a bírói jogorvoslat sikerrel jár. Anélkül, hogy jogszabály írja elő a rendőr számára az ésszerű gyanú bizonyításának kötelezettségét, lényegében lehetetlen bizonyítani, hogy visszaélt a ráruházott jogokkal.

Mindezek alapján az EJEK megállapította, hogy a felhatalmazásban biztosított jogok, azok jóváhagyása nem kellőképpen körülhatárolt és pontos

san megfogalmazott, és a szabályozás nem biztosít megfelelő garanciákat a visszaélésekkel szemben, így nem teljesül az Egyezmény 8. cikk (2) bekezdésében előírt „törvényben meghatározott” feltétel. A bíróság érdemben nem vizsgálta a panaszosok egyéb kifogásait.

AZ EGYEZMÉNY 9. CIKKE. GONDOLAT-, LELKIISMERET- ÉS VALLÁSSZABADSÁG

Sinan Işık Törökország elleni ügye⁵

Az ügy körülményei. A kérelmező a török társadalomban és történelemben régóta elismert Alevi vallási közösség tagja. A vallás, amelynek tanait többek között a szúfizmus és preiszlám tanok befolyásolták, követői szerint önálló vallásnak, míg mások szerint az iszlám egyik ágának tekinthető. A panaszos személyi igazolványában a vallás megjelöléseként az iszlám szerepelt. 2004-ben az eljáró bíróság elutasította a vallás feltüntetésének megváltoztatására irányuló kérelmét a közfeladatot ellátó vallási ügyek főigazgatóságától beszerzett vélemény alapján. A dokumentum szerint, amelyet a bíróság is elfogadott, az Alevi az iszlám egyik alcsoportja, így az iszlám megjelölés helyes. A döntés ellen a kérelmező fellebbezett. Beadványában úgy érvelt, hogy a vallás kötelező megadása az személyi igazolványban sérti az Egyezményben foglalt vallásszabadsághoz való jogát, tovább ellentétes a török alkotmánnyal is. A fellebbviteli bíróság elutasította kérelmét. 2006 óta a vallásra vonatkozó részt üresen lehet hagyni a hivatalos dokumentumokban. A 9. cikkre vonatkozó kifogás mellett a panaszos magát az eljárást is egyezményellenesnek tartotta, így kérvényezte a 6. cikk megsértésének megállapítását is.

*A döntés.*⁶ Az EJEK – korábbi gyakorlatával összhangban – ismét hangsúlyozta: a vallásszabadságnak van negatív oldala is, amely tiltja, hogy bárkit a vallási hovatartozásának kinyilvánítására vagy bármely olyan cselekedetre kötelezzenek, amelyből a hitére vonatkozó következtetéseket lehet levonni. Az ügy idején hatályos törvények szerint a kérelmezőnek olyan igazolványt kellett magánál hordania, amelyben a vallása is szerepelt. Az EJEK nem találta meggyőzőnek a kormány azon érvét, amely szerint a 2006-ig kötelező szabályok vallási hovatartozásának felfedezésére kötelezték volna a kérelmezőt. A testület szerint a 2004-es eljárás során a török hatóságok megsértették az állam semlegességére és pártatlanságára vonatkozó követelményt azzal, hogy a vallási hovatartozás kérdésében állást foglaltak.

A kormány úgy érvelt, hogy a 2006-os törvény-módosítás óta a kérelmező nem tekinthető „áldozatnak” az Egyezmény értelmében, mivel a vallásra vonatkozó információ mellőzhető a személyi azonosító kártyákon. A bíróság álláspontja szerint ez a módosítás nem változtat a helyzeten, hiszen külön kérelmezni kell a vallásra vonatkozó információk törlését a nyilvántartásból, és az üresen hagyott rész is jelentéssel bírhat. Ez mindenképpen hátrányosan érinti a vallásszabadsághoz való jog negatív aspektusát. A bíróság továbbá hangsúlyozta, hogy az egyezmény-sértést nem az valósította meg, hogy a panaszos vallásának feltüntetését visszautasították, hanem abból a tényből ered, hogy a személyi igazolványban a vallásra vonatkozó információ szerepel, akár kötelezően, akár opcionálisan. Ezért a testület megállapította az Egyezmény 9. cikkének megsértését.

AZ EGYEZMÉNY 10. CIKKE. A VÉLEMÉNYNYILVÁNÍTÁS SZABADSÁGA

Financial Times Ltd és mások Egyesült Királyság elleni ügye⁷

Az ügy körülményei. A kérelmező négy újság és egy hírügynökség: a *Financial Times Ltd*, az *Independent News & Media Ltd*, a *Guardian Newspapers Ltd*, a *Times Newspapers Ltd* és a *Reuters Group plc*. A panaszosok beadványukban kifogásolták, hogy a nemzeti hatóságok elrendelték bizonyos bizalmas dokumentumok kiadását egy belga söröző céggel kapcsolatban. A kérés teljesítésével felfednék a forrásukat, aki a felvásárlási ajánlatra vonatkozó iratokat átadta a sajtónak. 2001. november 27-én a *Financial Times* egyik újságírója bizalmas iratokat kapott a fenti cégnek egy dél-afrikai vállalatra tett felvásárlási ajánlatáról. Ugyanazon a napon az újságíró felhívta a belga cég befektetéseivel foglalkozó tanácsadókat azzal, hogy megkapta az ajánlatot, és azt nyilvánosságra kívánja hozni. Az erről szóló cikk este 10 órakor jelent meg az újság honlapján, az írás utalt a kiszivárogtatott iratra és a tényre, hogy a belgák ajánlatot tesznek a dél-afrikai vállalatra. A többi kiadó, szintén a bizalmas iratra hivatkozással, ugyanazon, illetve másnap közölt cikkeket, és mindannyian tudósítottak az ügyről a belga cég sajtóközleményét követően is.

Az újságcikkek jelentős hatást gyakoroltak a két érintett vállalat piaci részesedésére: a dél-afrikai cég részvényeinek eladása kevesebb mint 2 millióról 44 millióra emelkedett két nap alatt. A belga cég biztonsági szolgálata megkísérelte a kiszivárogtatásért

felelős személyt azonosítani, de sikertelenül. A biztonszágiak úgy vélték, az eredetileg kijuttatott dokumentumok talán elvezetnek a felelőshöz, ezért a belga cég 2001 decemberében eljárást indított a kérelmezők ellen. A *High Court* a cégnek adott igazat: az indokolás szerint a kiszivárogtató személy szándékosan adott át bizalmas és hamis információt, ezzel pedig súlyosan befolyásolta a piaci részesedést, és a dokumentumok nyilvánosságra hozatala az igazságosság és a bűnmegelőzés érdekében szükséges. A döntést a fellebbviteli bíróság hatályban tartotta. Az újságírói források védelméhez fűződő érdek ebben az esetben – a fellebbviteli bíróság szerint – megelőzte a belga cég igényérvényesítéséhez fűződő közérdek. A Lordok Háza visszautasította a kérelmezők beadványát.

*A döntés.*⁸ Az EJEB álláspontja szerint nem vitatható, hogy az angol bíróságok döntése beavatkozást jelentett a kérelmezők véleménynyilvánítási szabadságába. A hatóságok eljárásának a *common law*-ban meghatározott törvényi alapja volt: a *Norwich Pharmacal* elve alapján ha egy személy önhibáján kívül részt vesz valaki más által elkövetett törvénytelen-ségben, köteles a sértett félnek segíteni azzal, hogy minden információt megad és felfedi a jogsértő személyazonosságát. Emellett a *Contempt of Court Act* 1981 is hasonló kötelezettséget ró a részes felekre. A jogkorlátozás legitim célja – mások jogainak védelme és a bizalmasan kapott információ nyilvánosságra hozatalának megakadályozása – is vitathatatlan volt.

Az EJEB először is megállapította, hogy az információt kiszivárogtató személy motivációja és az átadott információ hitelessége körüli aggályok nem játszottak fontos szerepet a kérelmezőkkel szembeni eljárások során, egyiket sem bizonyították a szükséges mértékben a jogi eljárásokban. Bár a belga céget figyelmeztette a *Financial Times* a nyilvánosságra hozatal megelőzően, a vállalat nem tett kísérletet a közlés megakadályozására. A forrás személyazonosságának nyilvánosságra hozatala csak kivételes esetekben igazolható, akkor, ha nem állnak rendelkezésre más ésszerű és kevésbé invazív eszközök. Bár a cég nem tudta azonosítani a forrást, a belső bíróságok előtti eljárásokból egyértelmű, hogy nem is adtak a bizonyítási eljárás során elegendő adatot a folytatott eljárásokra vonatkozóan.

Az újságírókat arra kötelezni, hogy fedjék fel névtelen forrásaikat, káros hatásokkal lehetne az egész szakmára. Az EJEB álláspontja szerint a belga cégnek mindenképpen érdekében áll a jövőbeni hasonló kiszivárogtatások elkerülése és az okozott sérelmekért kártérítés érvényesítése, ez azonban nem esik nagyobb súllyal latba, mint az újságírói forrá-

sok védelméhez fűződő közérdek. Mindezek alapján a testület megállapította az Egyezmény 10. cikkének megsértését. A véleményszabadsággal kapcsolatos megállapítások fényében nem találta szükségesnek a kérelem fennmaradó pontjainak érdemi vizsgálatát.

Akdaş Törökország elleni ügye⁹

Az ügy körülményei. A kérelmező a kiadója Guillaume Apollinaire *Les onze mille verges* (Tizenegyezer vessző) című erotikus regénye török fordításának. Az illusztrációkkal gazdagított kötet több helyen szadomazochizmust, vámpírizmust vagy pedofiliát is tartalmazó szexuális aktusokat mutat be meglehetősen plasztikusan. A kérelmezőt a török büntető törvénykönyv alapján elítélték olyan obszcén és erkölcsstelen kiadvány közléséért, amely alkalmas a szexuális vágy fokozására vagy a szexuális kizsákmányolás elősegítésére. A panaszos azzal védekezett, hogy a könyv fikción alapuló regény, amely olyan írói eszközökkel él, mint a túlzás vagy a metaforák. Ráadásul a könyv utóiratát képező elemzést egy irodalomtudós írta, és a regénynek nincs erőszakos felhangja. Véleménye szerint a humoros és eltúlzott leírások inkább a szexuális vágy kioltására alkalmasak. Az elsőfokú bíróság elrendelte a kötet valamennyi példányának megsemmisítését, és a kérelmezőt súlyos bírság megfizetésére kötelezték. A jogszabályi változásokra tekintettel a fellebbviteli bíróság megsemmisítette a bezúzásra vonatkozó rendelkezést, de fenntartotta hatályában a bírság összegét. Strasbourgi beadványában a kérelmező elsősorban a véleménynyilvánítás szabadságát biztosító 10. cikk megsértésére hivatkozott.

*A döntés.*¹⁰ Az EJEB ítéletében megállapította: a felek nem vitatták, hogy a jogkorlátozásnak megfelelő törvényi alapja volt, és az Egyezmény által elfogadott legitim célt szolgált, a közérkölcsvédelmet. Ezért az EJEB elsősorban azt vizsgálta, hogy a kötet valamennyi példányának elkobozása és a kérelmező büntetőjogi felelősségre vonása szükségesnek tekinthető-e egy demokratikus társadalomban.

Az EJEB ismételten hangsúlyozta, hogy azoknak is, akik művészeti alkotások terjesztésével foglalkoznak, vannak kötelezettségeik, amelyek terjedelme a közlés formájától és a kontextustól függ. A joggyakorlat alapján egyértelmű, hogy az erkölcsi követelmények időtől és helyszíntől függenek, és lehet, hogy ezek nem azonosak egy országon belül sem mindenhol. A nemzeti hatóságok alapvetően kedvezőbb helyzetben vannak a nemzetközi bírónál annak megállapítására, hogy mi ennek a kötelezettségnek a tartalma és milyen korlátozások szükségesek

a teljesítéséhez. Ennek ellenére a jelen ügyben fontos, hogy a könyvet majdnem egy évszázaddal ezelőtt jelentették meg először Franciaországban és azóta számos nyelvre lefordították. Az Európa Tanács tagállamai közötti történelmi, kulturális és vallási különbözőségek nem gátolhatják, hogy a közvélemény hozzáférhessen a műhöz egy adott nyelven – ebben az esetben törökül –, hiszen az már az európai irodalmi örökség részét képezi. Ezért nem állítható, hogy az ügy idejében irányadó nemzeti jogszabályok nyomós társadalmi igényt elégítettek volna ki. A súlyos pénzbírság és a könyv nyomtatott példányainak elkobozása aránytalan volt az elérni kívánt célhoz képest, így nem tekinthető szükségesnek egy demokratikus társadalomban. Mindezek alapján Törökország megsértette az Egyezmény 10. cikkében garantált véleménynyilvánítás szabadságához való jogot.

AZ EGYEZMÉNY 14. CIKKE. A HÁTRÁNYOS MEGKÜLÖNBÖZTETÉS TILALMA

Muñoz Diaz Spanyolország elleni ügye¹¹

Az ügy körülményei. A kérelmező 1971-ben romaszokások szerint kötött házasságot a férjével. A házasságból hat gyermekük született, akiket a spanyol szabályok szerint anyakönyveztek, és 1986-ban „nagy család” besorolást kaptak. A panaszos férje 2000. december 24-én elhunyt. Azt megelőzően építőmunkásként dolgozott, és tizenkilenc éven keresztül fizette a társadalombiztosítási hozzájárulást. A kérelmező özvegyi nyugdíjért folyamodott, azt azonban a társadalombiztosítási hatóság megtagadta, mivel házasságukat nem vették hivatalosan nyilvántartásba. A munkaügyi bíróság 2002 májusában elismerte, hogy a panaszos jogosult az özvegyi nyugdíjra, és megállapította, hogy a társadalombiztosítási hatóság etnikai hovatartozása alapján hátrányosan megkülönböztette. A fellebbviteli bíróság azonban megváltoztatta a döntést és úgy érvelt, hogy mivel a hatályos jog szerint a pár nem tekinthető házasanak, az özvegyi nyugdíj sem folyósítható. A közösségi szokások szerint megtartott esküvőt a bíróság nem tekintette a polgárral azonos értékűnek. A kérelmező panaszát az alkotmánybíróság is elutasította. Muñoz asszony mindenki mással azonosan szabadon dönthetett a házasságkötés formájáról, és ahogy bárki más – etnikai hovatartozásra tekintet nélkül – köthet polgári házasságot, ezt ők is megtehették volna. A bíróság fontosnak tartotta leszögezni, hogy az özvegyi nyugdíjat a házastársak

ra kell korlátozni, különösen a korlátozottan rendelkezésre álló források és a növekvő igények fényében. A strasbourgi bírósághoz benyújtott panaszában a kérelmező az Egyezmény diszkriminációt tilalmozó 14. cikkére támaszkodott a tulajdonhoz és a házassághoz való joggal összefüggésben.

*A döntés.*¹² Mivel a spanyol hatóságok bizonyos célokra (így például a nagycsaládoknak járó juttatások) elismerték a kérelmezőt és elhunyt férjét házastársaknak és a férj fizette a társadalombiztosítási járulékot, az EJEB alkalmazhatónak találta az Egyezmény első kiegészítő jegyzőkönyvének 1. cikkét (tulajdonhoz való jog) az önálló léttel nem bíró 14. cikkel összefüggésben. Az özvegyi nyugdíjra vonatkozó merev szabályozást alsóbb szintű jogszabályok és a spanyol bíróságok gyakorlata is fellazította, és a jogilag érvénytelen, de a felek által jóhiszeműen házasságnak vélt kapcsolatban élöket nem feltétlenül zárták ki a juttatásokból. A bíróság ezért elsősorban azt vizsgálta, hogy jelen ügyben az elutasítás oka a roma közösséghez való tartozás volt-e. A kérelmező úgy érvelt, ő abban a hiszemben élt, hogy a roma tradíciók szerint megkötött házassága érvényes, és hogy a hatóságok azzal, hogy hivatalos iratokon mint házastársat tüntették fel, elfogadták azt. Az EJEB álláspontja szerint a spanyol hatóságok nem tagadták, hogy a panaszos jóhiszeműen járt el. A testület azt is megjegyezte, hogy 1971-ben Spanyolországban csak a katolikus szabályok szerint lehetett házasságot kötni – kevés kivétellel –, így a kérelmezőnek csak a vallásszabadsága feladása mellett lett volna lehetősége jogilag elfogadott házasságot kötni. Erre csak 1981 után lett volna alkalma, de addigra már jóhiszeműen bízott házassága érvényességében.

A bíróság rámutatott arra, hogy az európai államok között egyre növekvő egyetértés mutatkozik a téren, hogy a kisebbségek speciális igényeit elfogadják és a hagyományaik, biztonságukat, életstílusukat fenntartsák. Az EJEB esetjoga és a nemzeti kisebbségek védelméről szóló keretegyezmény is kiemelten kezeli a roma közösség sajátosságait. A nemzeti hatóságok a jóhiszeműség megítélésénél nem vették figyelembe a kérelmező társadalmi és kulturális helyzetét, amikor megtagadták tőle az özvegyi nyugdíjat. Aránytalan volt a spanyol hatóságok eljárása, hogy a kérelmezőtől sok éven keresztül beszédtek a járulékokat, elismerték őket nagycsaládosként, biztosították számukra a társadalombiztosítást, de a panaszos özvegyi nyugdíj iránti kérelmét panaszosnak elutasították. Nem elfogadható kifogás, hogy a kérelmező legalizálhatta volna házasságát egy polgári esküvővel, hiszen úgy érvelni, hogy valamely tényező megváltoztatásával az érin-

tett elkerülhetné volna a diszkriminációt, kiüresítené a tilalmat. Ezzel a spanyol hatóságok megsértették az Egyezmény 14. cikkét az első kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikkével összefüggésben.

A házassághoz való joggal kapcsolatosan az EJEB megállapította: a polgári házasság intézménye 1981 óta mindenki számára nyitva áll, a szabályozás semmilyen megkülönböztetést nem tartalmaz. Bár néhány vallási szertartást az állam elismer, ezt az érintett egyház és az állam közötti megállapodás alapján teszi, és a tény, hogy a roma esküvőket nem fogadja el, nem jelent hátrányos megkülönböztetést e tekintetben.

*Sejdić és Finci Bosznia-Hercegovina elleni ügye*¹³

Az ügy körülményei. Az első kérelmező roma származású, míg a második zsidó. Mindketten prominens közéleti személyiségek országukban. A bosnyák alkotmány preambuluma két csoportot különböztet meg az állampolgárok között: az egyik az úgynevezett „államalkotó népek” köre: a bosnyákok, horvátok és szerbek, míg a második csoportba tartoznak a többiek, így a romák, a zsidók és más nemzeti kisebbségek, illetve azok, akik egyik kisebbségbe tartozónak sem vallják magukat. A parlament második kamarájába, illetve az elnökségbe csak az első csoportba tartozó népek tagjai választhatók. A második kérelmező jelezte a központi választási bizottságnak, hogy indulni kíván a választásokon. 2007. január 3-án a választási bizottság tájékoztatta, hogy zsidó származása miatt nem választható be a fenti intézményekbe.

A panaszosok amiatt fordultak az EJEB-hez, mert annak ellenére, hogy a többi választható magas beosztású jelölthöz hasonló tapasztalattal rendelkeznek, etnikai hovatartozásuk miatt azonban az alkotmány és az azzal összhangban elfogadott választási törvény kizárja őket a választásokon való részvételből bizonyos intézmények esetében. Beadványukban kérték, hogy az EJEB vizsgálja a kínzást, embertelen és megalázó bánásmódot tiltó 3., a hatékony jogorvoslatot biztosító 13., valamint a diszkriminációtilalmat kimondó 14. cikk és a tizenkettedik kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikkének vizsgálatát a szabad választásokat garantáló első kiegészítő jegyzőkönyv 3. cikkével összefüggésben.

*A döntés.*¹⁴ Az EJEB Nagykamarája mindenképp előtt a kérelem elfogadhatóságával kapcsolatos kifogásokat vizsgálta. Mivel mindkét kérelmező aktív közéleti szerepet töltött be, így természetes, hogy fontolgatták a választásokon való indulást. Ezzel pedig a kérdéses rendelkezések közvetlenül érinthették mindkettőjüket. Az a tény, hogy az ügy az alkot-

mány egyezménykonformitását veti fel, nem releváns abból a szempontból, hogy mindketten „áldozatnak” tekinthetők a panasz elfogadhatósága szempontjából. Bár az alkotmány a daytoni békeszerződés mellékletében szerepel, így nemzetközi szerződésnek tekinthető, a módosítás a parlament hatáskörébe tartozik, ezért a bosnyák kormány felelősségre vonható az esetleges egyezményért. Ezért a kérelmet az EJEB elfogadhatónak nyilvánította.

A bíróság a kérelem vizsgálata során kettéválasztotta a kérdést és külön vizsgálta a parlamenti és az elnökségi választásokat. A parlament második kamarája (a Népek Háza) tagjait közvetve választják. A kamara széles jogalkotói hatáskörrel rendelkezik, ezért a törvényhozás tagjainak választására vonatkozó első kiegészítő jegyzőkönyv 3. cikke alkalmazható a diszkriminációtilalmat megfogalmazó 14. cikkkel összefüggésben. Az EJEB következetes gyakorlata szerint hátrányos megkülönböztetésről beszélhetünk akkor, ha hasonló helyzetben lévő személyeket eltérően kezelnek objektív és ésszerű indok nélkül. Amennyiben a megkülönböztetés faji vagy etnikai hovatartozáson alapul, az objektív és ésszerű igazolás követelményét a lehető legszigorúbban kell értelmezni. A bíróság már korábban megállapította, hogy az a megkülönböztetés, amely kizárólag vagy meghatározó mértékben etnikumon alapul, a modern demokratikus társadalmakban objektíven nem igazolható. Jelen ügyben a kérelmezők azért nem indulhattak a választásokon, mert eltérő etnikai hovatartozásuk miatt nem kívánták az „államalkotó népek” tagjainak vallani magukat.

Bosznia-Hercegovina az alkotmánya szerint két entitásból épül fel: a Bosznia-Hercegovinai Föderációból és a Szerb Köztársaságból. A kérelmezők passzív választójogát kizáró szabály a hatalommegosztási struktúrából ered, amely szerint egyik „államalkotó nép” hozzájárulása nélkül sem lehet elfogadni fontos döntéseket. Így az entitásoknak vétőjoguk van, és ezt a célt szolgálja a kétkamarás parlament és a kollektív elnökség is. A Nagykamara elfogadta, hogy ezt a rendszert a törékeny fegyverszünet idején alakították ki, és a béke helyreállítását célozta. Azonban fontos, hogy bár a daytoni békeszerződés óta jelentősen javult a helyzet Bosznia-Hercegovinában, a kormánynak igaza van abban, hogy a hatalommegosztás kifinomult rendszerét nem lehet még egy egyszerű többségi elven alapuló választási szisztémával sem felváltani. Ugyanakkor a Velencei Bizottság is hangsúlyozta már 2005-ös jelentésében,

hogy a hatalom megosztása a különböző entitások között megvalósítható úgy is, hogy nem zárnak ki etnikai alapon jelölteket. Az ügy szempontjából releváns, hogy a bosnyák kormány fenntartások nélkül ratifikálta az Egyezményt és az ahhoz fűzött kiegészítő jegyzőkönyveket, és az Európai Unióval aláírt csatlakozási szerződésben is vállalta az Egyezményre való összhang biztosítását. Mindezek alapján az EJEB nem fogadta el a belső struktúra fenntartásához fűződő kormányzati érvelést objektív és ésszerű igazolásként a parlament második kamarájába történő választásokkal összefüggésben.

Az elnökségbe való választathatóság kizárását sérelmező kérelmükben a panaszosok kizárólag az Egyezmény tizenkettedik kiegészítő jegyzőkönyvének 1. cikkére hivatkoztak, mivel erre a szabad választásokra vonatkozó rendelkezés nem alkalmazható, így nem hivatkozható az önálló léttel nem bíró 14. cikk sem. A kiegészítő jegyzőkönyv általános – nem csupán az egyezményes jogok gyakorlása során alkalmazandó – diszkriminációtilalmat vezetett be. A Nagykamara hangsúlyozta, hogy a diszkrimináció fogalma a tizenkettedik kiegészítő jegyzőkönyv esetében azonos a 14. cikk alatti tilalommal, azzal a különbséggel, hogy az előbbi hatálya eltérő. Ezért a 14. cikk alapján a választójoggal kapcsolatban megfogalmazott érvelés ehelyütt is alkalmazandó, tehát az elnökség tagjainak választására vonatkozó szabályok sértik a tizenkettedik kiegészítő jegyzőkönyv 1. cikkét. A panasz fennmaradó kifogásaival a bíróság érdemben nem foglalkozott.

Polgári Eszter

JEGYZETEK

1. 25965/04. számú kérelem.
2. A Bíróság 2010. január 7-én kelt ítélete.
3. 4158/05. számú kérelem.
4. A Bíróság 2010. január 12-én kelt ítélete.
5. 21924/05. számú kérelem.
6. A Bíróság 2010. február 2-án kelt ítélete.
7. 821/05. számú kérelem.
8. A Bíróság 2009. december 15-én kelt ítélete.
9. 41056/04. számú kérelem.
10. A Bíróság 2010. február 16-án kelt ítélete.
11. 49151/07. számú kérelem.
12. A Bíróság 2009. december 8-án kelt ítélete.
13. 27996/06. és 34836/06. számú kérelmek.
14. A Bíróság 2009. december 22-én kelt ítélete.